

Перекладознавча модифікація номінативних та комунікативних одиниць (на матеріалі приказок, прислів'їв та загадок)

Світлана Олексіївна Швачко

Ірина Карпівна Кобякова

Кафедра германської філології, Факультет іноземної філології та соціальних комунікацій,
Сумський державний університет

s.shvachko@ifsk.sumdu.edu.ua

i.kobyakova@gf.sumdu.edu.ua

Ключові слова: перекладознавчий аналіз, словоцентричний та текстоцентричний підходи, приказка, прислів'я: загадка, англомовний та україномовний дискурси

Keywords: translation analysis, saying, proverb, riddle, wordcentric and textocentric approaches, English and Ukrainian discourses

1 Вступ

У статті зосереджується увага на теоретичному осмисленні перекладознавчого аналізу мовних та мовленнєвих одиниць (об'єкт дослідження). Предметом дослідження є етапи перекладознавчого трактування та трансмісії, процеси конвергенції та дивергенції компаративів, детермінації квазісміслу (*Tertium comparationis*) фактором *mentalese* (синкрети ословлення ментального компоненту).

Мета дослідження полягає у верифікації перекладознавчого аналізу, в осмисленні природи референтів перекладу, в ідентифікації залежності вибору методів від природи номінативних та комунікативних одиниць.

Актуальність теми дослідження визначається її топікальністю, новизною завдань, малодослідженістю задіяних проблем, зростаючим інтересом учених до релевантних академічних та дидактичних завдань.

Завдання роботи полягає в: осмисленні синкретичних термінів *mentalese*, *Tertium comparationis*; розпізнанні словоцентричного та текстоцентричного перекладознавчого аналізу референтів англомовного та україномовного дискурсів; верифікації лінгвістичних атрибутів (критеріїв) об'єктів дослідження; уточненні розбіжностей між прислів'ями, загадками та приказками; визначенні перспектив досліджуваної теми.

Матеріалом дослідження слугували одномовні та двомовні словники.

Концептуально методологічною домінантою є прийом *менталіз* (англ. *mentalese*), що семантизує інтеракцію ментального та лінгвістичного. Суфікс – *ese* позначає мови або субмови в епідигматичному режимі Пор. *Japonesese*, *Chinesese*, *educationese*, *computerese*, *telegramese*.

Аналіз об'єктів перекладу каузується словоцентричним /текстоцентричним підходом, дискурсивною та жанровою представленистю текстів або семантичним дизайном мовних модусів.

Вибір атрибутів перекладознавчого аналізу базується на лінгвістичних критеріях заявлених об'єктів – слів та текстів. Провідним у роботі є онтогносеологічний метод, що маркує ословлення референтів та їх ментальні процеси. Неопізнані та неословлені поняття в мові оригіналу залишаються незаповненими в ендозоні трансляції. У таблицях 1-5 використовуються лінгвістичні критерії заявлених об'єктів. У роботі задіяний досвід експертів з теорії та практики перекладознавства Н. Алефиренка, Т. Анохіної, П. Торопа, О. Білоуса, Дж. Раск, А.Пім, С. Швачко, Т.Томашкевич, Р. Валдеон. Вивченню

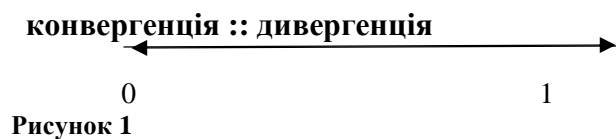
перекладознавчого аналізу присвятили праці Л. Булахонська, Н. Борисова, Т. Шмігера, М. Біла, М. Чижмарова, І. Кобякова, Дж. Кундрат, Дж. Соколова.

Термін *перекладознавчий аналіз* маркується в наукових доробках Т. Шмігера на матеріалі україномовного внутрішнього дискурсу (Шмігер, 2009, с. 35).

Питання аналізу семантичної дистанції компаративів статистично осмислюється за формулою *SD* (Бережан, 1993, с. 34),

$$SD = 1 - \frac{2 \times n}{A+B},$$

в якій *n* позначає спільні атрибути компаративів, (*A + B*) – тотальні ознаки останніх. Адитивним до таблиці є лінійний вектор процесів конвергенції та дивергенції.

Наближення до нуля вказує на явище конвергенції, а наближення до одиниці маркує дивергенцію (алонімічність, синонімічність). Таким чином, візуалізується дієвість чинників атракторів та репелерів.

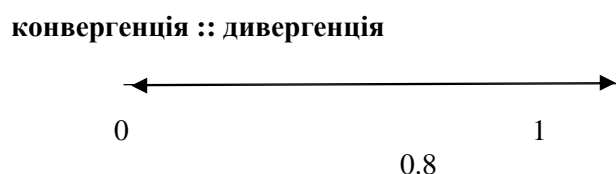
2 Словоцентричне вимірювання об'єктів перекладознавчого аналізу в англomовному та україномовному дискурсах

У таблицях 1 – 2 представлені відповідно інтралінгвальні та інтерлінгвальні виміри референтів (Bilá – Kašmárová, 2016, р. 169). Критерій білатеральності співвідноситься з поверхневою та глибинною структурами. Поверхнева структура представлена лексично, глибинна – семантично. Зазначені структури номінуються терміном *глобальна структура*.

Частиномовний критерій базується на системному об'єднанні структур за словоцентричними референтами. Частиномовна представленість повнозначних слів має різновиди в морфологічних, синтаксичних, семантичних та словотворчих (епідигматичних) зонах (див. табл. 1).

№ з/п	Лінгвістичні критерії	Референти	
		англ. <i>say</i> (v) «мовити»	англ. <i>saying</i> (n) «приказка»
1	Білатеральність	+	+
2	Поверхнева структура	–	–
3	Глибинна структура	–	–
4	Частиномовна група	–	–
5	Словотворча (епідигматична) група	–	–

Таблиця 1 Словоцентричний (внутрішньомовний) вимір лексем *say* (v) :: *saying* (n) в англomовному дискурсі

$$SD = 1 - \frac{2 \times n}{A + B} = 1 - \frac{2 \times 1}{5 + 5} = 1 - \frac{2}{10} = \frac{4}{5} = 0.8$$

Частиномовна дивергенція патерну *англ. say (v) :: saying (n)* детермінує семантичне та епідигматичне розходження, семантична дистанція – $SD = 0.8$

Таблиця 2 ілюструє випадок семантичного розходження інтернаціональних слів на зразок *англ. complexion* «колір обличчя» / *укр. комплекція* «статура», *англ. artist* «художник» / *укр. артист* «актор», *англ. fraction* «дріб» / *укр. фракція* «група людей».

№ з/п	Лінгвістичні критерії	Референти	
		<i>англ. complexion</i> «колір обличчя»	<i>укр. комплекція</i> «статура»
1	Білатеральність	+	+
2	Поверхнева структура	+	+
3	Глибинна структура	–	–
4	Частиномовна група	–	–
5	Словотворча (епідигматична) група	–	–

Таблиця 2 Словоцентричний (зовнішньомовний) вимір референтів у англомовному та україномовному дискурсах

конвергенція :: дивергенція

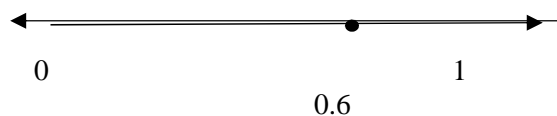

Рисунок 3

$$SD = 1 - \frac{2 \times n}{A + B} = 1 - \frac{2 \times 2}{5 + 5} = 1 - \frac{4}{10} = \frac{3}{5} = 0.6$$

Перекладозначий аналіз інтернаціональних слів цього зразку свідчить про їх глибинне розходження. Спільними критеріями при цьому є білатеральність та наявність поверхневої структури. Таким чином, $n = 2$ (по таблиці 2), $SD = 0.6$.

У науковій картині прислів'я та приказки тлумачаться як *паремійні*, синонімічні метазнаки з огляду на їх фольклорні витoki, матеріалізацію пікторіальної інформації у статусі ін-текстів (за Торопом). На нашу думку, приказки виконують номінативну функцію з огляду на відсутність в них предикативності та тема-рематичних блоків. Скоріше, приказки реалізують атрибути номінативних одиниць, фразеологізмів, пікторальних вкраплень та кліше. Пор. *англ. Easy going* // *укр. безтурботний* (Баранцев, 1956, с. 116) *англ. wise after event* // *укр. після бійки махає руками* (Баранцев, 1956, с. 381), *англ. ever so much* // *укр. дуже дякую* (Баранцев, 1956, с. 119), *англ. old saying / wise saying / historical saying / it goes without saying* // *як кажуть* (Гороть, 2014, с. 718–719).

Перекладознавчий аналіз, таким чином, об'єктивує природу компаративів.

3 Текстocентричний аналіз об'єктів перекладу в англомовному та україномовному дискурсах

В нашому експерименті задіяні малі тексти – прислів'я та загадки, вибір яких верифікується новизною теми, її малодослідженістю та довільною актуалізацією емпіричного матеріалу. В перекладознавчому аналізі прислів'їв спрацьовують критерії

предикативності, тема-рематичної представленості, інформативної закінченості, прагматичного та образного наповнення.

В таблиці 3 зберігаються критерії словоцентричного підходу, а саме: білатеральність, глобальна структура, ідея методологічної синкрети *менталіз* (англ. *mentalese*). У текстоцентричних об'єктах діючими є позиції 1, 3, 4, 5, 7.

№ з/п	Лінгвістичні критерії	Референти	
		англ. <i>Don't trouble troubles until troubles trouble you</i> (proverb 1)	англ. <i>Don't count chickens until they are hatched</i> (proverb 2)
1	Білатеральність	+	+
2	Поверхнева структура	-	-
3	Глибинна структура	+	+
4	Предикативність	+	+
5	Тема-рематична представленість	+	+
6	Образна представленість	-	-
7	Прагматичне наповнення	+	+

Таблиця 3 Інтралінгвальний (внутрішньомовний) вимір прислів'їв у англomовному та україномовному дискурсах

конвергенція :: дивергенція

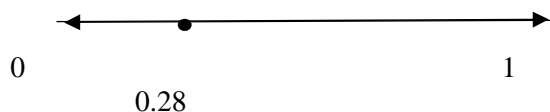

Рисунок 4

$$SD = 1 - \frac{2 \times n}{A + B} = 1 - \frac{2 \times 5}{7 + 7} = 1 - \frac{10}{14} = 0.28$$

Арифметичний вимір компаративів за семантичною формулою в таблиці 3 верифікує статус синонімічності в задіяних прислів'ях. Таким чином, третій елемент цього патерну (proverb 1) :: (proverb 2) семантизує квазісмісл «не поспішай» :: «не сміши людей». У перекладознавчому аналізі представлено вербально-арифметичну синкретичну величину.

В таблиці 4 зображається перекладознавча версія прислів'їв у двомовному дискурсі.

№ з/п	Лінгвістичні критерії	Референти	
		англ. <i>As you sow you shall mow</i> (proverb 1)	укр. <i>Що посієш, те й пожнеш</i> (proverb 2)
1	Білатеральність	+	+
2	Поверхнева структура	-	-
3	Глибинна структура	+	+
4	Предикативність	+	+
5	Тема-рематична представленість	+	+
6	Образна представленість	+	+
7	Прагматичне наповнення	+	+

Таблиця 4 Інтерлінгвальний (міжмовний) вимір прислів'їв у англomовному та україномовному дискурсах

конвергенція :: дивергенція

Рисунок 5

$$SD = 1 - \frac{2 \times n}{A + B} = 1 - \frac{2 \times 6}{7 + 7} = 1 - \frac{6}{7} = \frac{1}{7} = 0.14$$

На відміну від прислів'їв, загадки вживаються в ніші питальності типу англ.: *question and answer time, quiz, question utterances, riddles, problems, misteries, enigmatic endozone, puzzles.*

Загадки мають специфічну діалогічну композицію. Перша частина діалогу вербалізує меседж читачу, синкретичну інтерактивність теми та реми. В ініціальній частині тексту подається підказка для полегшення інтелектуальної задачі читачам. Інколи для енігматичного або гумористичного ефектів подається тематична відповідь. Пор: – англ. *The longest English word? - (s-mile-s).*

- *What letter surrounds the British Isles? – “C” “si:” :: sea “море”.*

Загадки є значущі у річущі формальних та змістових структур – модифікації вихідних позицій вторинного конструювання, реалізації винахідливості, розваги, оцінки, регулювання когнітивно-комунікативного процесу. Специфіка загадок полягає у реверсії блоків теми та реми. Загадки представлені у питальних та розповідних реченнях зі збереженням ефекту квесетиву. Різними є їх функції: у прислів'їв – дидактична (директивна, регулятивна, виховна, настановча), у загадок – контролююча та пошукова.

№ з/п	Лінгвістичні критерії	Референти	
		прислів'я	загадки
1	Білатеральність	+	+
2	Поверхнева структура	-	-
3	Глибинна структура	-	-
4	Предикативність	+	+
5	Об'єм	+	+
6	Фольклорні витоки	+	+
7	Функції	+	+

Таблиця 5 Тексточентричне маркування вимірювання прислів'їв та загадок в англійському та українському дискурсах

конвергенція :: дивергенція

Рисунок 6

$$SD = 1 - \frac{2 \times n}{A + B} = 1 - \frac{2 \times 5}{7 + 7} = 1 - \frac{10}{14} = \frac{2}{7} = 0.28$$

Загадки позначаються різнобарв'ям графічного представлення. Перша частина діалогів закінчується питаннями, крапками, тире; друга частина залишається

енігматичною. Для полегшення читацького пошуку або для створення гумористичного ефекту подаються неочікувані відповіді. Пор. англ. *What flies and has four legs? – (Two birds), – укр. – що може жінка зробити з нічого? – (Салат, зачіску та трагедію).*

Загадки, як і прислів'я, мають фольклорні витоки, вони відкриті до взаємозмінюваності типу укр. *Місяць світить та не гріє. – Що світить та не гріє? – (Місяць).*

Начасі прислів'я потрапляють у наукову нішу, створюють про себе автобіографічні афоризми. Пор. англ. *Proverbs are the children of experience.*

укр. *Хіба ревуть воли, як ясла повні? (Мирний).*

Proverbs are the wisdom of the streets.

Proverbs and conversation follow each other.

A proverb is an ornament of language.

A proverb is to speech what salt is to food as the country to the proverb.

За деякими загадками закріпилися класичні заголовки творів. Пор. англ. *What will Mrs. Grundy say? (Shakespeare)? Will you walk into my parlor, said the spider to the fly? (Dreiser).*

У науковій картині, таким чином, загадки та прислів'я мають спільні лінгвістичні атрибути з огляду на їх дискурсивно-жанрове оточення, а також – за когнітивно-комунітивним тлумаченням.

Антропоцентризм має пряме відношення до малих текстів: людина є творцем секундарних утворень, митцем конструювань для людини та про людину. Носіями мови вимірюються, моделюються, валеризуються, модифікуються референти в модусах мови та мовлення. Частиномовні розбіжності та номінативна функція вважаються базовими критеріями словоцентричного тренду. Комунікативна функція, інформативно-прагматичні критерії є валоративними чинниками текстоцентричного підходу.

4 Висновки

Перекладознавчий аналіз тлумачень та трансмісії дуальних об'єктів фасцилізує їх осмислення, з одного боку, та препарує, з другого боку, активізацію словоцентричних та текстоцентричних трендів в англійському та українському дискурсах – вербалізацію ментального процесу перекладу. Лінгвістичними критеріями компаративних діад в одномовному та двомовному словотворчому тренді є номінативні одиниці (слова та фразеологічні словосполучення); в текстоцентричному – комунікативні одиниці (тексти та висловлення, які вербалізують закінчену думку). Перекладознавчий аналіз охоплює компаративні внутрішньомовні та зовнішньомовні ендозони. Критерії порівняння вилучаються у ніші базових ознак порівнюваних одиниць. Лакунарні поняття не осмислюються і не вербалізуються: НЩО породжує НЩО. Семантично-формальні дивергенції компаративів генерують третій елемент – квазісмысл адекватних та неадекватних відповідників, що детермінується інтенсивністю процесів конгруентності та дивергенції за формулою семантичної дистанції між компаративами в одномовному та двомовному режимах.

Перспективу подальшого наукового пошуку вбачаємо в осмисленні типів перекладознавчого аналізу різних модусів мови та дискурсів.

Література:

АЛЕФИРЕНКО, Н. Ф. (2005): *Спорные проблемы семантики*. Москва: Гнози.

АНОХІНА, Т. О. (2018): *Корпусний лакунікон англійської та української картин світу*. Суми: СумДУ.

БАЛАХОНСКАЯ, Л. В. (2010): *Игровая составляющая рекламного дискурса: социокультурный и*

- лингвистический аспекты. In: Н. Х. Орлова (Отв. ред.): *Игровые практики культуры: Научные доклады и сообщения*. Санкт-Петербург: Философский факультет СПбГУ, с. 157–160.
- БАРАНЦЕВ, К. Т. (1956): *Фразеологічний словник англійської мови*. Київ: Радянська школа.
- БЕРЕЖАН, С. Г. (1993): *Семантическая эквивалентность лексических единиц*. Кишинев: Штиинца.
- БОРИСОВА, И. Н. (1999): Категория цели и аспекты текстового анализа. In: В. Е. Гольдин (Отв. ред.): *Жанры речи: Сборник научных статей*. Саратов: Изд-во Государственного учебно-научного центра «Колледж», вып. 2, с. 81–96.
- ГОРОТЬ, Є. І. (2015): *Англо-український семантико-словотворчий словник*. Луцьк: Вежа-друк.
- ТОРОП, П. (2014): *Тотальний переклад*. Вінниця: Нова книга.
- ШМІГЕР, Т. (2009): *Історія українського перекладознавства ХХ сторіччя*. Київ: Смолоскип.
- VILÁ, M. – KAČMÁROVÁ, A. (2016): Multi-word lexical units in English and Slovak linguistics terminology. In: *Russian Journal of Linguistics*, 20/3, s. 164–175.
- BILIOUS, O. (2019): “Deutsche Welle“ as a mass media language for specialist purposes: pragmatics, analysis and translation. In: *Humanities and Social Sciences Reviews*, 7/6, s. 176–181.
- ČIŽMÁROVÁ, M. – KUNDRÁT, J. (2010): *Ukrajinsko-slovenský slovník pre základné a stredné školy*. Prešov: Nitech.
- CAYNE, D. S., ed. (1993): *New Webster's Dictionary and Thesaurus of the English Language*. Danbury, Connecticut: Lexicon Publications.
- КОБЯКОВА, І. – ШВАЧКО, С. (2016): Teaching Translation: Objective and methods. In: *Advanced Education*, 5, s. 9–13.
- MATTHEWS, P. H. (2005): *Oxford Concise Dictionary of Linguistics*. New York: Oxford University Press.
- RACZ, G. J. – PYM, A. (2017): Translation solutions for many languages: histories of a flawed dream, In: *Translation Review*, 98/1, s. 73–77.
- SHVACHKO, S. – КОБЯКОВА, І. (2018): Linguocognitive aspects of humour category. In: *II World Congress in Real and Virtual Mode East-West: The Intersection of Cultures*. Kyoto: Tanaka Print, 1, s. 17–23.
- SOKOLOVÁ, J. (2017): *Texty – Zobrazenia – Komunikáty*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre.
- SUMMERS, D., ed. (2005): *Longman Dictionary of English Language and Culture*. Harlow: Pearson Education Limited.
- TOMASZKIEWICZ, T. (2010): Areas of untranslatability in audiovisual transfers. In: Ł. Bogucki – K. Kredens (eds.): *Perspectives on Audiovisual Translation*. Frankfurt/M, Berlin, Bern, Bruxells, New York, Oxford, Wien: Peter Lang, s. 93–106.
- VALDEÓN, R. A. (2008): Anomalous news translation: Selective appropriation of themes and texts in the internet. In: *Babel*, 54/4, s. 299–326.

Summary

Translation modification of nominative and communicative units (based on proverbs, sayings and riddles)

The nominative and communicative units are being dealt with in wordcentric and textocentric approaches. The linguistic criteria are backgrounded by attributes of referents. Investigated words and texts are extracted from the English and Ukrainian discourses. The dominant ontognoseological principle is being verified by the verbal statistic experiments. The nature of translation referents backgrounds the choice of applied methods. The verbal and mathematic statistics visualize the results of this experiment.